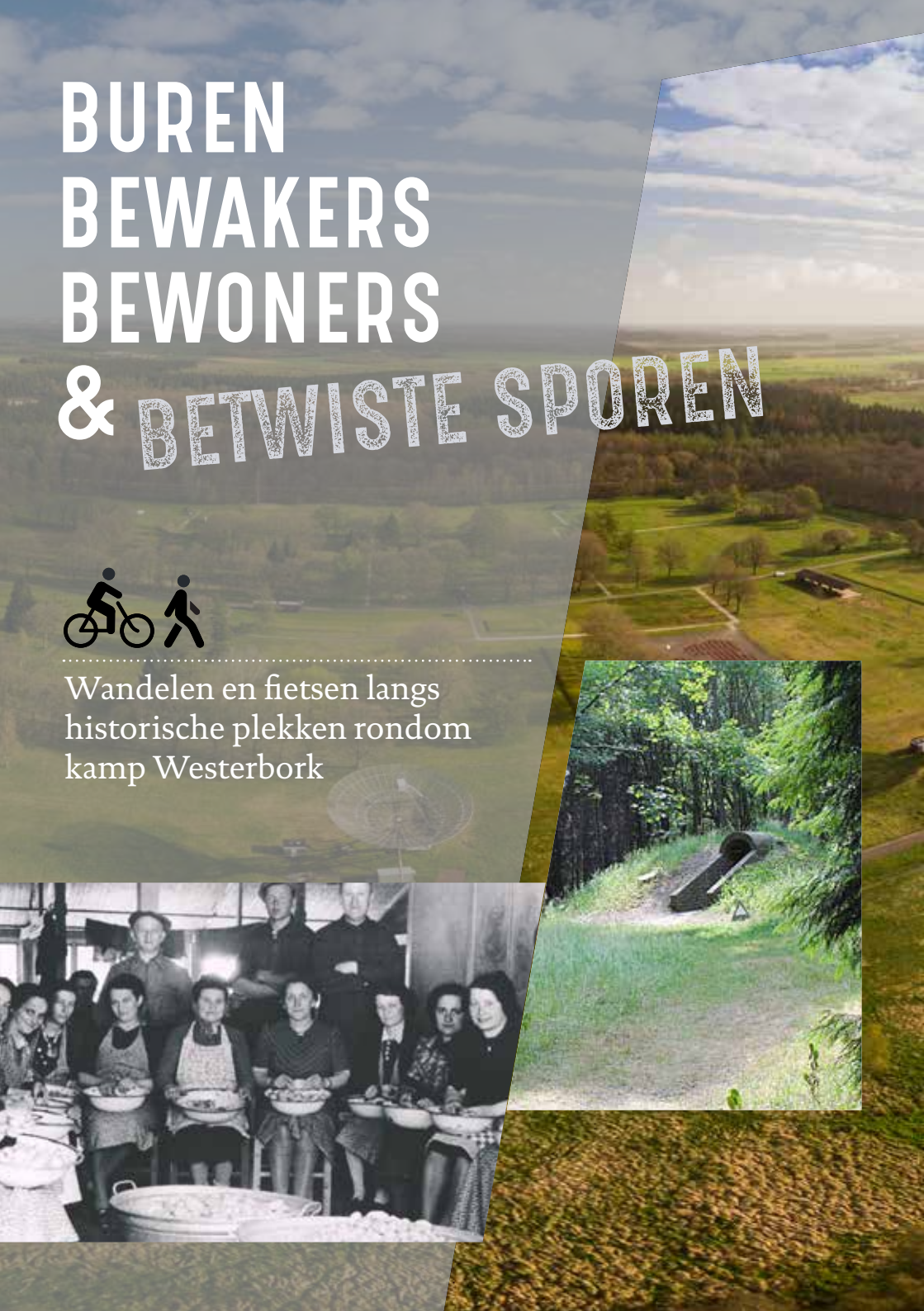

BUREN BEWAKERS BEWONERS & BETWISTE SPOREN

Wandelen en fietsen langs
historische plekken rondom
kamp Westerbork

BUREN BEWAKERS BEWONERS & BETWISTE SPOREN

Uitgave

Herinneringscentrum Kamp Westerbork
Universiteit van Amsterdam
iC-ACCESS, 2017

HERINNERINGSCENTRUM
 KAMP WESTERBORK

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Vormgeving en druk

In Ontwerp

**Verantwoording en
meer informatie**

www.kampwesterbork.nl

Tijdsduur

Wandelen

circa 2,5 tot 3 uur

Fietsen

circa 1,5 tot 2 uur

Start

Parkeerplaats van het
Herinneringscentrum
Kamp Westerbork

Historische plekken

De kaart toont de situatie
begin jaren 60

 Herinneringscentrum
kamp Westerbork

- 1 Heidelberg
- 2 Eerste Ingang
- 3 Commandantswoning
- 4 Kommandantur
- 5 SD-Bunker
- 6 Crematorium
- 7 Verzetsgraf
- 8 Begraafplaats van het
Interneringskamp
- 9 Kampboerderij
'De Schattenberg'
- 10 Waterzuivering
- 11 Aardappelkelder
- 12 Schietbanen

Volg vanaf het Herinneringscentrum het Bospad richting kamp Westerbork. Onderweg ziet u sporen van de voorgeschiedenis van het kamp. Dit gebied werd vanaf 1936 door werkloze mannen in het kader van de werkverschaffing ontgonnen. Na circa 1,5 kilometer vindt u in een bocht aan de rechterkant de plaats waar vroeger het Heidelager lag. Een stenen schuur is nog de enige overgebleven herinnering.

HET HEIDELAGER

1

Het Heidelager bestond uit zes barakken met een woon- en slaapgedeelte die in een dubbele V-vorm waren gebouwd rond een stenen appèlplaats. Dit was een kenmerkende bouwstijl voor werkverschaffingskampen in die tijd.

Duits-Joodse vluchtelingen waren in januari 1942 de eerste bewoners. Na overname door de nazi's werd het Heidelager achtereenvolgens bewoond door het SS-Wachtbatalion Nord-West, de Marechaussee en het Politiebataljon Amsterdam.

De radio

Kampgevangene **Jacob Swart** werkte in de zomer van 1944 in het Heidelager.

“ Vanmiddag hebben we een ‘knal’ middag gehad. Tijdens het schilderen heeft één der agenten, toen we vlak bij zijn kamer waren, de radio aangezet en zijn ramen open gemaakt. [...] Op de maat der muziek stonden we met onze kwasten heen en weer te strijken, natuurlijk steeds op dezelfde plaats. De agenten begeleiden ons door met de kolven van hun karabijnen op de grond te stampen. Wat hadden wij een lol en toch, wat was het een tragikomedie.

”

HELDEN OF SCHURKEN?

Over Nederlandse bewakers is na de oorlog wisselend geoordeeld. Herman Paridaen (1919) had als marechaussee de leiding over de kampgevangenis. Buiten de gevangenis gaf hij gevangenen een schop onder de kont, erbinnen extra te eten. Paridaen hielp verschillende personen ontsnappen, maar wist eveneens een ontsnappingspoging te verijdelen. Was Paridaen ‘goed’ of ‘fout’? Held of schurk?

Vervolg de route over het Bospad. Het bos waar u doorheen gaat werd na de oorlog aangelegd, onder meer door geïnterneerde Waffen-SS'ers. Ga op het kruispunt bij het speeltoestel rechtdoor om de doorgaande weg naar kamp Westerbork te bereiken. Na 300 meter ziet u aan uw linkerhand de locatie van de eerste ingang van kamp Westerbork.

DE EERSTE IN GANG

2

De eerste ingang bevond zich circa 200 meter voor de commandantswoning. Tegenover een wachtgebouw stond een kleine wachtpost. De eerste ingang werd gecompliceerd door een slagboom.

Het wachtgebouw en de wachtpost werden bemand door de buitenbewaking. Zij controleerden de personen die het kamp in of uit wilden. Een klein aantal gevangenen had officieel toestemming om Westerbork met regelmaat te verlaten. Vanaf het begin van de jaren vijftig was in het (vergroete) wachtgebouw vijftien jaar lang een tehuis voor Molukse kinderen gevestigd.

Kloosterzusters

Op 5 augustus 1942 ontmoette **Pierre Cuypers** (1891) **Edith Stein** ('zuster Benedicta') bij de eerste ingang van kamp Westerbork. De van oorsprong Joodse Edith (1891) en haar zus Rosa (1883) waren al ver voor de oorlog non geworden, maar dit maakte voor de nazi's geen verschil. Edith Stein is in 1998 door de Rooms-Katholieke Kerk heilig verklaard.

“ Ik kende zuster Benedicta niet en ook Rosa Stein had ik nog nooit gezien. Beide zusters droegen de gele Jodenster. De zwarte sluier was teruggeslagen over de kap. Door de poort van het kamp kwamen de twee zusters tot aan het houten paviljoen van de Nederlandse politie.

”

MEDE-PLICHTIG?

De eerste ingang was een plek waar 'omstanders' gevangenen konden ontmoeten. Over de lading van de term omstander bestaat onder wetenschappers veel discussie. In hoeverre heeft een omstander namelijk de morele verantwoordelijkheid om te handelen? Is afzijdigheid ook een keuze? Zijn omstanders niet altijd medeplichtig aan de Holocaust?

Wandel of fiets door naar het kampterrein. Aan uw linkerhand vindt u bij aankomst de commandantswoning. De glazen overkapping is in 2015 ter behoud over de woning geplaatst.

DE COMMANDANTS- WONING

3

De commandantswoning werd in oktober 1939 opgeleverd en is ongeveer 250 m² groot. Beneden is een centrale hal met toegang tot drie woonruimten. Boven zijn vijf slaapkamers, een badkamer en een zolder. De commandantswoning was één van de vijf huizen die buiten het kamp werden aangelegd. In 1944 werd bij de woning een tuinkas gebouwd.

Kampcommandant Albert Konrad Gemmeker sliep in de slaapkamer met het balkon. Hij betrok het huis in januari 1943. Voorheen was het bewoond door directeur Syswerda en commandant Schol van het Vluchtelingenkamp. Nadien woonde de commandant van het Interneringskamp, Buijvoets, er met zijn gezin. In 1950 trok Kolonel Van der Speck Obreen, dan Chef van Staf op de militaire basis in Havelte, in de woning. Zijn dochter Hanneke verliet het huis, grotendeels in originele staat, in juli 2007.

Wispelturig

Gevangene **Betty Asch-Rosenthal** (1903) werkte lange tijd als huishoudster voor kampcommandant Gemmeker.

“ Bij Gemmeker wist je nooit hoe laat hij uit zijn bed zou komen. Hij werkte soms 's nachts door, en sliep daarna de halve dag. Een andere keer kwam je het huis binnen en zat hij al te wachten aan de ontbijttafel.

”

HUISARTS EN PATIËNT

Tijdens het proces tegen commandant Gemmeker in 1949 waren er opmerkelijk genoeg ook Joodse gevangenen die in zijn voordeel pleitten, zoals hoofdarts Fritz Spanier (1902). Dergelijke getuigenissen droegen bij aan de slechts tien jaar celstraf die de kampcommandant kreeg opgelegd. In 1951 werd Gemmeker wegens goed gedrag vervroegd vrijgelaten en vertrok naar Düsseldorf. Hij ontmoette er Fritz Spanier die zich in de Duitse stad als huisarts had gevestigd. Eveneens opmerkelijk: in de jaren zestig was Gemmeker één van Spaniers patiënten.

Tegenover de commandantswoning vindt u de plek waar voorheen de zogenaamde Kommandantur was gevestigd. Naast de Kommandantur stond een kantine voor de interne bewakers van het kamp, ook wel het 'Casino' genoemd.

DE KOMMANDANTUR

4

Het gebouw waar de Kommandantur in ondergebracht was, heeft vele functies gekend. Tot januari 1943 als ziekenhuis; na de oorlog onder meer als postkantoor en als politiepost.

De Kommandantur fungeerde als kantoor van de Duitse kampleiding. Het secretariaat van de commandant bevond zich er. Dit hield zich bezig met diensten die betrekking hadden op de instandhouding van het kamp. Ook het hoofdkwartier van de ordonnansen en een afdeling van de gemeente Westerbork waren er gevestigd. Het gebouw bevatte een logeerkamer voor gasten en werd ook door hen gebruikt als kantoor- of verhoorruimte.

Overleg

Kampgevangene **Kurt Schlesinger** (1902).

“ Ik was door de commandant Gemmeker aangewezen als Oberdienstleiter, in welke functie ik mijn medewerking aan de aan- en afvoer van de transporten heb gegeven. [...] Des daags voor de afvoer van de transporten liet Gemmeker mij met enige andere dienstleiters, namelijk diegene die rechtstreeks bij de organisatie van deze transporten waren betrokken, bij zich komen voor een bespreking.

”

'MOFFEN'

'De Duitse Joden zijn evengoed echte moffen', schreef gevangene Jo van Oosten-Jakobs (1902) aan familie. Tussen de Duitse en Nederlandse gevangenen bestond grote animositeit. Met name de Duitse Joden in de leidinggevende posities moesten het ontgelden; zij werden beticht van machtsmisbruik en medeverantwoordelijk gehouden voor de deportaties. De Duitse Joden stelden daarentegen dat zij als vluchteling door hun geloofsgenoten in de steek waren gelaten. Hadden zij de Nederlandse Joden tijdens de oorlog dan wel de helpende hand moeten bieden?

Neem de weg richting de radiotelescopen en het Verzetsgraf. Na circa 100 meter vindt u aan uw rechterhand de SD-Bunker. Tot juli 1942 was er in kamp Westerbork geen omheining van prikkeldraad; gevangenen konden zich nog redelijk vrij bewegen. Na overname van het kamp door de nazi's werd met de bouw van het hekwerk en de in totaal zeven wachttorens begonnen.

DE SD-BUNKER

5

De SD-bunker werd 1943/1944 in opdracht van de commandant door kampgevangenen gebouwd om geallieerde explosieven en wapens op te bergen die in handen van de nazi's waren gevallen. Deze explosieven en wapens waren boven Drenthe gedropt om het verzet te bewapenen.

De uit twee kleine ruimten bestaande SD-bunker werd zo geconstrueerd dat het een lichte explosie kon doorstaan. Na voltooiing werd de bunker gecamoufleerd met aarde, boompjes en planten zodat het uit de lucht bekeken een kleine natuurlijke heuvel zou lijken.

Bevrijding

Kampgevangene **Walter Lenz** (1903).

“Tegen drie uur in de ochtend was de SS vertrokken en rond acht uur, tegen het order om het kamp te verlaten, liep ik met twee anderen naar de Kommandantur. We liepen vervolgens naar de bunker die nu als observatiepost door ons gebruikt werd. We zaten rond de bomen en keken naar de naderende geallieerden. In plaats van geallieerden zag ik echter mijn eerste en enige tankgevecht.

”

STREPEN AAN DE HEMEL

Gevangene Gerhard Durlacher (1928) zag in Auschwitz-Birkenau bommenwerpers overvliegen die nabijgelegen fabriekscomplexen gingen bombarderen. ‘Waren de olieraffinaderijen belangrijker dan wij en onze verbrandingsovens?’, vroeg Durlacher zich later af. De vraag waarom de geallieerden niet meer deden om de Holocaust te beëindigen is al lange tijd onderwerp van discussie. Dat zij ervan geweten hebben staat inmiddels vast. Militaire historici wijzen er op dat het ‘technisch onmogelijk’ was om de gaskamers te bombarderen.

Vervolg uw weg richting de radiotelescopen die vanaf medio jaren zestig op het terrein van kamp Westerbork werden geplaatst. Houd de doorgaande weg aan. Vlak voorbij het dienstgebouw, in het begin van het bos, vindt u aan uw linkerhand de plek waar het crematorium heeft gestaan.

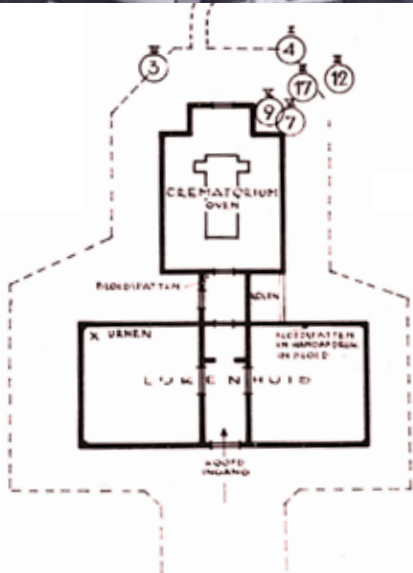

HET CREMATORIUM

6

Tot 1943 werden gevangenen op de Joodse begraafplaats in Assen begraven. Begin dat jaar werd begonnen met de bouw van een crematorium. Via een centrale gang, met aan weerszijden twee vertrekken bedoeld voor opbaring en ritueel wassen, kon men de ruimte bereiken waar de oven stond opgesteld.

Op 11 maart 1943 trad de oven in het crematorium in werking. In totaal zijn ongeveer 525 lichamen in het gebouw verast. Na crematie werd de as in urnen naar Amsterdam gebracht en vandaar naar verschillende Joodse begraafplaatsen.

Westerbork verdwijnt

Deze maand verdwijnen de laatste sporen van een aantal houten barakken met een prikkeldraadvorsperring er omheen, die in de geschiedenis van Nederland een begrip zijn geworden. En die dat zullen blijven. Een begrip, dat zelfs nu nog...

Piëteitsvol gebouwje wordt verwaarloosd

In alle hoedanigheden is reeds bezongen dat we tegenwoordig leven in een tijd van vervlakking, van oplichting van dingen en gebeurtenissen die overigens diep in de hermening van ons volk zijn gegrift. We denken aan de bloedige bevestigingsjaren, de jaren die zoveel offers hebben gevraagd, die jaren die zoveel diep en diepbaar waren wegvagden. Op bijzondere dagen laat men de gedachten nog wel even verwijlen bij gebeurtenissen die ons het dienst hebben getroffen, maar overigens treedt er een sekere onverschilligheid in, geknust, waardoor we moeilijk in beweging zijn te brengen voor dingen en gebouwen...

Het zwaard van Attila

David Cohen (1882), één van de voorzitters van de Joodsche Raad, hoorde van de beruchte nazi Ferdinand Aus der Fünten over de bouw van het crematorium.

“Plotseling kwam het bevel dat zij in Westerbork moesten worden verast. Als motief werd aangehaald dat de begraafplaats in Westerbork die wij voorstelden, de waterleiding in de provincie Groningen zou verontreinigen. [...] Aus der Fünten zei dat het juist een eer voor de Joden was als hun as werd verspreid als op het zwaard van Attila.

”

AFBRAAK

In 1950 stuitte het voorstel van de Stichting 1940-1945 om van het crematorium een monument te maken op verzet. Staatsbosbeheer wilde waken voor een ‘enclave’ van herdenkende mensen, het ministerie van Defensie vond het gebouw te luguber voor de in de buurt gelegerde militairen. Ook van Joodse zijde bestond geen noodzaak tot behoud: ook zonder monument zou de herinnering levend blijven. Eind 1951 werd het crematorium gesloopt. Het bleek de opmaat tot afbraak van vrijwel alle gebouwen in kamp Westerbork in de volgende twee decennia.

Achter het crematorium vindt u het Verzetsgraf. In dit gedeelte van het bos werden na de bevrijding zes grafkisten opgegraven. Het betroffen elders gefusilleerde verzetsstrijders die eind januari 1945 in het crematorium verast hadden moeten worden. Het crematorium bleek echter niet meer in werking.

HET VERZETSGRAF

7

Het Verzetsgraf werd op 3 mei 1949 onthuld voor tien verzetsstrijders die op 20 september 1943 op het Witterveld bij Assen waren geëxecuteerd. Hun lichamen waren verast in het crematorium van kamp Westerbork. Het initiatief voor het Verzetsgraf werd genomen door Stichting 1940-1945. Het graf bestaat uit een deels ondergrondse grafkelder van beton, een dekplaat van grijs hardsteen en een naamplaat van zwart Zweeds graniet.

In 1944 zijn bij de achtermuur van het crematorium 52 personen gefusilleerd. Naast vier Joodse kampgevangenen die geprobeerd hadden te ontvluchten en twee represailleslachtoffers, waren zij allen verzetsstrijder.

Fusillades 1944

Aad van As (1919), destijds medewerker van de gemeente Westerbork in het kamp, zag vanuit zijn dienstwoning fusillades plaatsvinden.

“

Vanuit mijn raam zag ik mensen opgesteld staan [...]. Hun vonnis werd hardop voorgelezen en het werd een paar minuten later ook uitgevoerd. In ganzenpas werden de verzetsstrijders achter het crematorium geleid en op een rij gezet met hun ruggen naar het peloton. Ze moesten de handen in de nek houden. Vanuit die positie werden de mensen in de rug neergeschoten.

”

HERDENKEN

Zeker de eerste vijftien jaar na de bevrijding stond de herinnering aan de oorlog in het teken van het nationaal verhaal van lijden en verzet. Een ‘verzetsmonument’ als het Verzetsgraf was tekenend voor dit perspectief. Onder andere het proces tegen oorlogsmisdadiger Adolf Eichmann, de televisieserie *De Bezetting* en het boek *De Ondergang*, brachten in de jaren zestig een verandering in perspectief teweeg waarin de Jodenvervolgung centraal kwam te staan. In mei 1970 werd met het Nationaal Monument Kamp Westerbork een eerste gedenkteken voor de Joodse gevangenen onthuld.

Ga over de doorgaande weg het bos in. Circa 200 meter voorbij het eerste kruispunt vindt u aan uw rechterhand de verdwenen begraafplaats, duidelijk gemarkeerd door een veranderd bospatroon. Tot in de jaren zestig stond verkoop van hout in dit soort productiebossen centraal, daarna kreeg het een meer recreatieve functie.

BEGRAAFPLAATS VAN HET INTERNERINGSKAMP

8

In de periode april 1945-december 1948 stierven ten minste 150 geïnterneerden in kamp Westerbork. Tot in het najaar van 1945 werden personen waarvan nabestaanden niet in staat waren – of geen wens voelden – het lichaam op te halen, in Assen begraven. Vanwege ruimtegebrek werd in oktober 1945 bij kamp Westerbork een nieuwe begraafplaats aangelegd. In totaal werden hier tien personen ter aarde gesteld.

Na sluiting van het Interneringskamp werden de graven min of meer vergeten. Bij onderzoek in 2012 door de Bergings- en Identificatiedienst van de Koninklijke Landmacht (BIDKL) bleken de stoffelijke resten nog aanwezig. Na identificatie zijn deze herbegraven op de Duitse militaire begraafplaats in IJsselstein.

Overleden in Westerbork

De vader van prof. dr. **Hans Blom** (1943) was verzetsstrijder, zijn grootvader was lid van de NSB.

“

Op 15 juni 1945 overleed mijn grootvader van vaderszijde [...] in Westerbork. De doodsoorzaak was dysenterie. Naar mag worden aangenomen was er een verband tussen die ziekte en de toestanden in het kamp [...]. [...] De commandant van het Interneringskamp Westerbork vond mijn vader op de één of andere manier en verzocht hem naar Westerbork te komen, oneerbiedig gezegd om het lijk van zijn vader op te halen.

”

VERSCHILLEND PERSPECTIEF

In 2008 en 2009 was in het Herinneringscentrum de tentoonstelling 'Interneringskamp Westerbork' te zien. Een deel van de nabestaanden van de geïnterneerden was kritisch: er werd te weinig aandacht besteed aan de mishandelingen en 'moord' op 'onschuldige' personen. Evenzeer was er kritiek vanuit de hoek van Joodse oud-kampgevangenen en hun familie: zoveel kon er toch niet na de bevrijding, in vergelijking met de oorlogsjaren, in het Westerbork voorgevallen zijn?

Vervolg uw route over de doorgaande weg het bos in. De verschillende vennetjes aan uw linkerkant werden door enkele gevangenen gebruikt om in de winter op te schaatsen. Na ongeveer 1000 meter, vlak voor het kruispunt, vindt u aan uw linkerhand de vroegere locatie van de kampboerderij.

KAMPBOERDERIJ 'DE SCHATTENBERG'

9

Kampboerderij 'De Schattenberg' werd in mei 1940 in gebruik genomen. Destijds beschikte men over 10 hectare landbouwgrond, later uitgebreid tot 42 hectare. Op het land verbouwden de gevangenen aardappels en groenten. Op de boerderij zelf werden onder meer koeien en schapen gehouden. De varkens werden gevoed met kampafval.

Tijdens de oorlog was de leiding van de kampboerderij in handen van een lokale pachtboer die onder controle stond van een Nederlandse SD'er. De productie van de boerderij kwam ten goede aan de kampbevolking, zonder dat een aftrek in de rantsoenen werd toegepast. Vanwege de komst van de radiotelescopie moest de laatste boer hier in 1966 vertrekken.

Verborggen

Gevangene **Gert Laske** (1921) kreeg vanwege zijn ervaring als boerenknecht een baantje op de kampboerderij.

“ Aan de vooravond van een transport verborg ik mij op de kampboerderij in het stro. Ik was kort na aankomst in Westerbork op de boerderij tewerkgesteld. Als ik dan de volgende dag hoorde dat ik niet op de transportlijst had gestaan, kon ik 's avonds na het werk gewoon terugkeren naar het kamp.

”

OORDELEN

Het oordeel dat gevangenen na de oorlog over het werk op de kampboerderij en andere boerderijen gaven, was deels afhankelijk van de mogelijke kennis van 'het Oosten' van de betreffende boer. Wat wist deze 'gewone' Nederlander van de vernietigingen? Wat had hij moeten of kunnen weten? Kort na de oorlog was het oordeel redelijk positief, naarmate de tijd vorderde steeds negatiever. 'Schuld' en 'medeplichtigheid' namen in de loop der jaren een belangrijker plaats in de herinneringen van de kampoverlevenden in.

Ga terug in de richting van het kampterrein. Langs deze weg bevond zich een smalspoorlijn, gebruikt om goederen vanaf het nabijgelegen Oranjekanaal naar het kamp te brengen. Sla na circa 1200 meter, op het kruispunt, rechtsaf. Na 175 meter bevindt zich aan de linkerkant de ingang van de waterzuivering.

DE WATERZUIVERING

10

In het voorjaar van 1943 werd gestart met de aanleg van een ultramoderne waterzuivering met een oppervlakte van 1.100 m². De oude waterzuivering (uit 1940) had een te geringe capaciteit voor het aantal gevangenen waardoor het water sterk vervuild raakte.

Ook de nieuwe waterzuivering kampte met problemen, onder andere door de gebrekkige aanleg van leidingen in de barakken. Er ontstonden verstoppingen, doordat veel afval in de buizen terecht kwam. Putten en buizen in het kamp waren daarnaast door gebrek aan adequaat materiaal niet goed gedicht. Zomers zaten ze vol met zand, in de herfst en winter met bladeren en sneeuw.

‘Stinkend geld’

Gevangene en verzetsstrijder **Werner Stertzenbach** (1909) stuitte tijdens zijn werk bij de waterzuivering op een grote hoeveelheid geld. Dit was door pas aangekomen gevangenen vóór inneming door de nazi's, door de kampwv's gespoeld.

“ Wij moesten de installatie in werking houden. Plotseling vonden we tot onze grote verbazing een half bankbiljet. Steeds meer kwamen er tevoorschijn. [...] We lijmde de gescheurde bankbriefjes aan elkaar en konden een groot bedrag zenden naar de [verzets-]groep in Amsterdam.

”

VERZET

Bewakers van vernietigingskampen verklaarden na de oorlog dat de afwikkeling van de Nederlandse transporten meestal ordelijk verliep. Van verzet was geen sprake. In kamp Westerbork was echter wel degelijk verzet. Via het bos rond de waterzuivering hielpen Joodse verzetsstrijders medegevangenen ontsnappen. Mede door de ‘schijnwereld’ van Westerbork bleef het aantal ontsnaptingen beperkt. Want waarom zou je ontsnappen als het leven in het kamp relatief meeviel? En als het hier meeviel, dan zou het in ‘het Oosten’ toch ook kunnen meevallen?

Keer terug richting de commandantswoning en sla rechtsaf het kampterrein op. Tot begin jaren negentig was het kampterrein op het Nationaal Monument na, vrijwel leeg. Rond 1992 werd begonnen met de herinrichting, een proces dat tot op de dag van vandaag voortduurt.

DE AARDAPPELKELDER

11

Met de bouw van de aardappelkelder werd gestart in het voorjaar van 1942. Tijdens de oorlogsjaren lagen er over de gehele periode circa 2,5 miljoen kilo aardappelen in opgeslagen. Tegelijkertijd kon in de aardappelkelder zo'n 400.000 kilo aan aardappelen en groenten worden opgeborgen.

Boeren uit de omgeving brachten tot driemaal per dag hun oogst naar de aardappelkelder. Leden van de Fracht Gruppe brachten de aardappelen vervolgens naar de Grote Keuken waar het voedsel voor de gevangenen werd bereid. In de jaren zestig werd de aardappelkelder een tijdlang verhuurd aan een boerenbedrijf. Na mei 1967 kwam de kelder leeg te staan.

‘Organiseren’

Meijer Groen (1915) wist tijdens zijn werk bij de Fracht Gruppe vaak wat extra voedsel te ‘organiseren’.

“ Tijdens het lossen stopten we de groente in onze broekspijpen. Als ze te vol dreigden te worden en we bijna niet meer konden lopen, dan leegden we die broekspijpen op de wc, die was via het perron bereikbaar. [...] Nadat we klaar waren met het lossen en terug mochten naar de barak haalden we alles op met een handkar. Het was zo veel dat die handkar nodig was.

”

ERFGOED

Aan wie behoort het terrein van kamp Westerbork? Nadat de aardappelkelder in mei 1967 leeg kwam te staan werd het door Staatsbosbeheer gebruikt voor de opslag van zaden. De kelder is vandaag de dag niet toegankelijk: het dient als overwinteringsplaats voor 150 tot 1000 vleermuizen. Het is een voorbeeld van de soms wringende doelstellingen van de Staatsbosbeheer en het Herinneringscentrum: voor de één groen erfgoed wat beschermd moet worden, voor de ander oorlogserfgoed wat getoond dient te worden.

Wandel of fiets voorbij het Nationaal Monument. Na 50 meter gaat u verder over het verharde fietspad (aan uw rechterhand). Volg het fietspad tot de driesprong, sla daarna rechtsaf over het zandpad het bos in, parallel aan de kampgrens. Na 100 meter ziet u aan uw rechterhand de weg waaraan de telescopen gelegen zijn. Ga hier linksaf, via het olifantenpad, verder het bos in. Na 100 meter bereikt u de locatie van één van de schietbanen.

DE SCHIETBANEN

12

In 1950 werden er bij het kamp schietbanen voor militairen ingericht. De relatie tussen het Nederlandse leger en kamp Westerbork dateert al van eerdere datum. In 1949 was het kamp onderkomen van het VIIe Infanterie Depot, één van de laatste lichten 'wielrijders', soldaten die zich per fiets of motorfiets verplaatsten.

Het leger gebruikte vanaf de jaren vijftig barakken in het kamp. Eén van de barakken fungeerde als opslag voor schietschijven en was per smalspoor met de banen verbonden. Aan de achterkant van de schietbanen stonden 'kogelvangers'. Vanwege de komst van de radiotelescopen werden de schietbanen in 1968 ontruimd.

GEVOELIGHEDEN

In de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog was er voor 'gevoeligheden' aangaande de geschiedenis van kamp Westerbork geen ruimte. Het was de tijd van de wederopbouw, praktische argumenten overheersten. Dat er in 1950 schietbanen werden ingericht vlakbij de plek waar zes jaar eerder meer dan vijftig verzetsstrijders waren doodgeschoten, was destijds geen onderwerp van discussie.

Einde van de wielrijders

J. Goedhardt was in 1949 in kamp Westerbork gelegd.

“ We moesten een fietsdemonstratie geven voor een stel Amerikaanse militairen [...]. Dit was de genadeslag voor het 'fietsbataljon'. We hebben de fietsen ingeleverd en ze nooit meer teruggezien. Die Amerikanen zagen niet in hoe je een kust of een grens kon verdedigen met je fietsje vanuit Westerbork.

”

U heeft het eindpunt van de route bereikt. Keer terug naar de aardappelkelder en volg de verharde weg naar de commandantswoning. Vanaf deze weg vertrokken vroeger de transporten richting de vernietigings- en concentratiekampen in het Oosten.

Vanaf de commandantswoning volgt u de richting-aanwijzers naar het Herinneringscentrum Kamp Westerbork.

